

A mythical reading of the story of Ebrahim Adham based on the mythological model of Christopher Vogler

Soraya karimi yunjali¹; Ramin moharami²

Recived:3/1/2022

Accepted: 22/6/2022

Abstract

In this research, we try to study and compare the mythical structure of Ebrahim Adham's story with an analytical-comparative method and with a mythological approach based on Vogler's travel pattern, and show the similarity of mystical memoirs with the author's travel pattern. The result of this study shows that the story of Ebrahim Adham is completely consistent with the stages of Vogler's model. After three stages of invitation, Ebrahim Adham enters the realm of wonders and after the stage of purification and cultivation in the womb of the cave, he experiences a rebirth. As a result of enduring difficult trials, he renews his life and returns to the heart of society in the stage of returning with the elixir of spirituality..

Keywords: *Ebrahim Adham, Tazkerat al-Awliya, Analysis of literary texts based on contemporary theories, Vogler's travel pattern.*

1. Phd and Lecturer of Persian Language and Literature, University of Mohaghegh Ardabili, Ardabil, Iran;

ORCID ID; 0000-0002-2064-5477

Email: sorayakarimi087@gmail.com

2. corresponding Author, professor of Persian Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, University of Mohaghegh Ardabili, Ardabil, Iran;

ORCID ID; 0000-0001-5839-3888

Email: moharami@uma.ac.ir

Copyright© 2024, the Authors | Publishing Rights, ASPI. This open-access article is published under the terms of the Creative Commons Attribution- NonCommercial 4.0 International License which permits Share (copy and redistribute the material in any medium or format) and Adapt (remix, transform, and build upon the material) under the Attribution-NonCommercial terms

Extended Abstract

1. Introduction

One of the most important approaches of literary criticism that provides the possibility of a new reading of mystical signs is mythological criticism. As the most important form of collective thinking, myth is real and sacred, for this reason it becomes exemplary and repeatable; because it works like a model. In this way, by imitating the exemplary actions of God or mythological heroes, or by recounting their adventures, the people of the ancient society distance themselves from the mortal time and magically enter the great time, the holy time (Eliadeh, 2011: 23-24). Joseph Campbell, a contemporary mythologist, based on modern mythological approaches, has referred to this type of repetition of myths in a single way with the term "monomyth". From Joseph Campbell's point of view, myths, folk tales and even dreams taken from different cultures show a single pattern. He also stated the first function of myth is its mystical role; In the sense that the myth wants to connect this world to the mysterious and mysterious world, then to open this secret, which is the basis of all forms. If the secret manifests itself in the midst of all things, the universe becomes a holy image (Campbell, 1997: 61-62). Therefore, according to the mystical function of myth, the rich heritage of mysticism has the ability to adapt to the works of contemporary mythologists. Researchers in different fields have benefited from Campbell's theory, and his hero's journey category laid the groundwork for new models for making dramatic works. Researchers like Christopher Vogler were able to provide a model for screenwriting in the book "Writer's Journey" based on Joseph Campbell's "One Myth" theory and continue Campbell's project in the field of cinema and screenwriting. In this way, Vogler's book "Writer's Journey" created a huge wave in the field of drama based on the narrative of the legendary journey of the hero, and it was concluded that this model is effective for different genres of screenplays and offers various possibilities to the author (Keshtkar et al., 2014: 127). This research aims to prove that Vogler's travel model can be read and analyzed not only in the field of screenwriting but also in the field of mystical narrative stories.

2. Literature Review

Joseph Campbell, an American writer and mythologist, is known for his comparative studies of myth and religion. Campbell proposed the "single myth" model; in this theory, he considered the whole

mythological vision as one big story. From his point of view, apart from the origin or the time of origin, there is a specific pattern in the lower layer of the narrative elements of most of the great myths. Thus, this mythologist believed in the psychological unity of humanity and its poetic expression through myths, for this reason he presented the theory of "one myth" in order to show that the entire human race has tried to build a sublime world in all eras; The meaning is that in the lower layer of the world of phenomena, there is an infinite source that always emits its energies to this world surrounded by time, suffering and death. Therefore, in order to realize such an important matter, it is necessary to speak with a language beyond what is represented as a metaphor in myths. These metaphors go so far as to refer to a transcendent world. The main pattern that Joseph Campbell emphasizes is called "The Hero's Journey", which was first mentioned in the book "The Hero with a Thousand Faces". "Hero's journey" is the story of a man or woman who endures dangers until he reaches an eternal source and brings happiness to his land (Campbell, 2017: 7-8).

In the book "Writer's Journey", Christopher Vogler, by making modifications to Campbell's model and based on the requirements of cinema and screenwriting, presents a twelve-stage structure of the hero's journey for reading heroic stories. The summary of Vogler's model is that the hero is introduced into the ordinary world, where he receives an invitation to adventure. At the beginning, he is reluctant to travel and in some cases he rejects the invitation, but he is guided and guided by a wise elder or teacher. By crossing the first threshold, the hero enters a special world where he faces tests, allies and enemies. After reaching the deepest cave, he crosses the second threshold and goes through many trials. Until he gets his reward in the next stage. In the tenth stage of Vogler's stages, the hero is on the way to return to the normal world and experiences a kind of rebirth, and through it, a transformation occurs for him. It is in the final stage that the hero brings with him valuable experiences for others (Vogler, 2017: 49).

3. Methodology

In this research, we analyze the story of Ebrahim Adham based on Christopher Vogler's mythological model in an analytical-comparative way, so that through this, we can look at the history of mystical tazkirahs with the author's journey model.

4. Results

Attar's tazkira of al-Awliya is one of the oldest mystic tazkira that is in the list of public tazkira because it introduces a group of mystics based on chronological order. Ebrahim Adham is considered one of the famous mystics in the history of mysticism and Sufism. In this mystical work, his life story can be read and adapted based on Vogler's mythological approach. In Ebrahim Adham's story, the hero abandons the normal world and begins a risky journey to the world of wonders in search of tomorrow. He is refined through various tests in the Labyrinth Cave and meets the most powerful opponent in the deepest part of the Labyrinth Cave. As a result of this internal process, he turns the guard of the threshold with a terrifying and threatening face into his ally and by enduring hunger and thirst and exhausting austerities, new flesh and blood flows in his body and experiences a rebirth. After reaching the highest level of self-knowledge, the hero comes to the rescue of humanity with a spiritual elixir, and because he must benefit from that spiritual elixir of others, he continues his outer journey towards distant regions

References

- Abol-Bashari, Peyman; Yahyaei, Ali; Noee, Gholam Hossein (2019). "Narratives and elements of Ebrahim Adham's life story and its relationship with Buddhist beliefs and customs". *Literary Essays (Former Literature and Humanities)*, No. 175, pp. 35-49.
- Alizadeh, Naser; Aydinlu, Sajjad (2006). "Recognizing the epic-mythical theme of father and son confrontation in a narrative of Tazkirat al-Awliya". *Literary Research Quarterly*, No. 12 and 13, pp. 191-208.
- Attar Neyshabouri, Fariduddin.(2012). *Tazkirat al-Awliya (Biographies of the saints)*. Edited by Mohammad Estelami. 23rd edition. Tehran: Zavar.
- Campbell, Joseph (1998). *the power of myth*. Translated by Abbas Mokhbar, Tehran: Naşhr-e Markaz.
- ,(2015). *The hero of a thousand faces*. Translated by Shadi Khosrupanah, first edition, Mashhad: Gol-e Aftab.
- ,(2017). *Life in the shadow of mythology*. Translated by Hadi Shahi, Tehran: Dostan.
- Chalak, Sarah; Moradi, Ayoub (2015). "Investigation of mythological effects in Asrar al-Tawhid". *Mystical and Mythological Literature Quarterly*, Year 12, Number 44, pp. 53-83.

- Chevalier, Jean; Gerberan Allen (2012). Dictionary of Symbols. Volume 3, Translation and Researched by Sudabeh Fazayeli, Second Edition, Tehran: Jeyhun
- Chevalier, Jean; Gerberan Allen (2014). Dictionary of symbols. Volume 1, translated and researched by Sudabeh Fazayeli, first edition, Tehran: Jeyhun.
- Chevalier, Jean; Gerberan Allen (2014). Dictionary of symbols. Volume 2, translated and researched by Sudabeh Fazayeli, second edition, Tehran: Jeyhun.
- Chevalier, Jean; Gerberan Allen (2015). Dictionary of symbols. Volume 4, translated and researched by Sudabeh Fazayeli, first edition, Tehran: Jeyhun.
- Eliade, Mircha (1993). Treatise on the history of religions. Translated by Jalal Sattari, first edition, Tehran: Soroush.
- Eliade, Mircha (2011). Myth, dream, secret. Translation of Roya Monajjem, third edition, Tehran: Elm.
- Eliade, Mircha (2013). Symbolism, sacred matter and arts. Translated by Mani Salehi Allameh, selected and edited by Kambizpur Naji, first edition, Tehran: Niloufar.
- Eliade, Mircha (2014). The myth of eternal return. Translated by Bahman Sarkarati, second edition, Tehran: Tahuri.
- Habibvand, Masoume; Tafazzoli, Mohammad Sadiq (2021). "Comparative study of the evolution of Ki Khosro Kayani and Ebrahim Adham"; Quarterly Journal of New Research in Humanities, New Period, No. 33, pp. 49-74.
- Freud, Sigmund (1963). Introductory lectures on psycho-analysis (translated by James Strachey), standard edition, XVI; London: The Hogarth press, pp.396-397 (Orig. 1916-1917).
- Hatefi Majomerd, Gholam reza; Hemmati, Amir Hossein; Rezapourian, Asghar (2016). "One story and eight narrations of Ebrahim Adham's repentance". Mystical and Mythological Literature Quarterly, Year 13, Number 46, pp. 243-278.
- Heydari, Hassan; Gholami, Hamid (2017). "the role of the myth of fertility in the formation of the tragedy of killing a boy". Mystical and Mythological Literature Quarterly, Year 14, Number 50, pp. 109-136.
- Hosseini, Maryam; Shakibi Mumtaz, Nasrin (2014). "Psychology of Myth and Story; A New Approach in Literary Criticism ". Literary textual research, year 19, number 64, pp. 7-29.

Jung, Carl Gustav (2008). *Man and his symbols*. Translated by Mahmoud Soltaniyeh, Tehran: Jami.

Keshtkar, Ali; Naqashzadeh, Massoud; pornoroz, manije; Kervalian, Ali (2014). "Study of the components of the character of the teenage hero in the screenplay based on the model of the hero's journey, taking into account Iranian culture and identity". *Communication Research Quarterly*, No. 83, pp. 123-147.

Mahdavi Damghani, Ahmad (2007). *Treatise on Khezr*. Tehran: Ketab-e Marjae.

Pournamdarian, Taghi (2001). *In the shadow of the sun: Persian poetry and breaking structure in Molvi's poetry*. First edition, Tehran: Sokhan.

Sarkarati, Bahman (2006). *Hunted shadows (excerpts of Persian articles)*. Tehran: Tahuri.

Schellhardt, Laura (2010). *A practical guide to screenwriting*. Translated by Pedram Lal Bakhsh, Tehran: Afraz.

Vogler, Christopher (2008). *Writer's journey*. Translated by Mohammad Ghozrabadi, Tehran: Minoy Kherad.

Yavari, Hora (2008). *Psychoanalysis and literature*. First edition, Tehran: Sokhan.

Zomorodi, Homeyra; Ghasemina, Saeed; Hayat Bakhsh, Ali (2013). "Comparative study of personality, life, conditions and sayings of Ebrahim Adham and Buddha". *Specialized Quarterly Journal of Fiction Studies*, Year 1, Number 3, pp. 23-36.

فصلنامه

سال ۲۱، شماره ۸۴، تابستان ۱۴۰۳، ص ۹۱-۱۱۳

مقاله پژوهشی

DOI: <https://doi.org/10.2634/Lire.21.84.91>

خوانشی اسطوره‌ای از داستان ابراهیم ادهم براساس الگوی اسطوره‌ای کریستوفر ووگلر

دکتر ثریا کریمی یونجالی^۱؛ دکتر رامین محرمی^۲

پذیرش مقاله: ۱۴۰۱/۴/۱

دریافت مقاله: ۱۴۰۰/۱۰/۳

چکیده

در این پژوهش با روش تحلیلی- تطبیقی و با رویکرد اسطوره‌شناختی براساس الگوی سفر نویسنده ووگلر، ساختار اسطوره‌ای داستان ابراهیم ادهم، بررسی و مقایسه، و سنخیت مباحث تذکره‌های عرفانی با الگوی سفر نویسنده نشان داده شده است. نتیجه این پژوهش نشان می‌دهد که داستان ابراهیم ادهم با مراحل الگوی ووگلر به طور کامل انطباق دارد. ابراهیم ادهم بعد از سه مرحله دعوت به حیطه شگفتی‌ها قدم می‌گذارد و بعد از مرحله پالایش و تزکیه در زهدان غار، تولدی دوباره را تجربه می‌کند. او در نتیجه تحمل آزمونهای دشوار، حیات خود را تجدید می‌کند و در مرحله بازگشت با اکسیر معنویت به درون جامعه بازمی‌گردد.

کلیدواژه‌ها: ابراهیم ادهم، تذکره‌الاولیا، تحلیل متون ادبی براساس نظریه‌های معاصر، الگوی اسطوره‌ای کریستوفر ووگلر.

۱. دانش آموخته دکتری زبان و ادبیات فارسی دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران.

sorayakarimi087@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-2064-5477

۲. استاد زبان و ادبیات فارسی دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران- نویسنده مسئول

moharami@uma.ac.ir

ORCID ID: 0000-0001-5839-3888

Copyright© 2024, the Authors | Publishing Rights, ASPI. This open-access article is published under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License which permits Share (copy and redistribute the material in any medium or format) and Adapt (remix, transform, and build upon the material) under the Attribution-NonCommercial terms.

۱. مقدمه

رویکردهای جدید نقد ادبی، جلوه‌های بدیعی از آثار ادبی و هنری را نشان، و این امکان را به ناقدان می‌دهد که آثار ادبی و هنری را از دید و دریچه علمی مختلف مطالعه و بررسی کنند. یکی از مهمترین رویکردهای نقد ادبی، که امکان خوانشی جدید از تذکره‌های عرفانی را فراهم می‌کند، نقد اسطوره‌ای است. اسطوره به مثابه مهمترین شکل تفکر جمعی، واقعی و مقدس است؛ به همین دلیل سرمشق و تکرارپذیر می‌شود؛ زیرا به مانند الگو عمل می‌کند به این صورت که انسان جامعه باستانی با تقلید از کردارهای سرمشق‌گونه خدا یا قهرمان اسطوره‌ای و یا با بازگویی ماجراجوییهای آنان، خود را از زمان فانی دور می‌کند و به شکلی جادویی وارد زمان بزرگ، زمان مقدس، می‌شود (الیاده، ۱۳۸۱: ص ۲۳ و ۲۴).

جوزف کمپل^۱، اسطوره‌پژوه معاصر براساس رویکردهای نوین اسطوره‌ای به این نوع تکرار اساطیر به شیوه واحد با اصطلاح «تک اسطوره» اشاره کرده است. از دیدگاه جوزف کمپل اسطوره، حکایت‌های عامیانه و حتی رؤیاهای برگرفته از فرهنگ‌های گوناگون، الگوی واحدی را نشان می‌دهد. او هم‌چنین نخستین کارکرد اسطوره را نقش عرفانی آن بیان کرده است به این مفهوم که اسطوره می‌خواهد این جهان را به جهان رازآمیز و مینوی پیوند دهد؛ سپس به گشایش این راز، که زیربنای همه صورتهاست، دست بزند. اگر راز در اثنای همه چیزها خود را متجلی کند، کیهان به تصویر مقدسی تبدیل می‌شود (کمپل، ۱۳۷۷: ص ۶۱ و ۶۲).

با توجه به کارکرد عرفانی اسطوره، میراث غنی عرفان امکان تطبیق با نظریات اسطوره‌پژوهان معاصر را دارد. پژوهشگران در حوزه‌های مختلف از نظریه کمپل بهره جسته و مقوله سفر قهرمان او، زمینه‌ساز الگوهایی نو برای ساخت آثار نمایشی نیز شده است. پژوهشگرانی چون کریستوفر ووگلر^۲ توانستند در کتاب «سفر نویسنده» برپایه نظریه «تک اسطوره» جوزف کمپل، الگویی برای فیلمنامه‌نویسی ارائه کنند و طرح کمپل را در عرصه سینما و فیلمنامه‌نویسی تداوم بخشند؛ بدین ترتیب کتاب «سفر نویسنده» ووگلر موج عظیمی در عرصه درام براساس روایت سفر اسطوره‌ای سفر قهرمان ایجاد کرد و این نتیجه به دست آمد که این الگو برای ژانرهای مختلف فیلمنامه کارایی دارد و امکانات گوناگونی پیش روی نویسنده قرار می‌دهد (کشتکار و همکاران،

_____ خوانشی اسطوره‌ای از داستان ابراهیم ادهم براساس الگوی اسطوره‌ای کریستوفر ووگلر

۱۳۹۴: ص ۱۲۷). این پژوهش در صدد اثبات این مطلب است که الگوی سفر ووگلر نه تنها در حوزه فیلمنامه‌نویسی بلکه در حوزه داستانهای روایی عرفانی نیز امکان خوانش و بررسی دارد. بنابراین در این پژوهش به روش تحلیلی - تطبیقی، داستان ابراهیم ادهم را بر مبنای الگوی اسطوره‌ای کریستوفر ووگلر بررسی می‌کنیم تا از رهگذر این امر به سنخیت مباحث تذکرة‌های عرفانی با الگوی سفر نویسنده بپردازیم.

۲. پیشینه پژوهش

پژوهشها در حوزه داستان ابراهیم ادهم بیشتر به تحلیل و مقایسه داستان او با آثار دیگر اختصاص دارد؛ از جمله: علیزاده و آیدنلو (۱۳۸۵) در پژوهشی با عنوان «بازشناسی مضمون حماسی - اساطیری رویارویی پدر و پسر در روایتی از تذکرة‌الاولیا» به این نکته توجه کرده‌اند که احتمالاً طرح کلی داستان ابراهیم ادهم و پسرش بر مبنای داستان رستم و سهراب نوشته شده است. ابوالبشری و همکاران (۱۳۹۰) در پژوهشی به نام «روایتها و عناصر داستان زندگی ابراهیم ادهم و نسبت آن با باورها و آداب بودایی» نشان داده‌اند که ساختار داستان ابراهیم ادهم، گویای تأثیرپذیری پردازندگان داستان از زندگانی بودا و آداب بودایی است. زمردی و همکاران (۱۳۹۲) در «بررسی تطبیقی شخصیت، زندگی، احوال و اقوال ابراهیم ادهم و بودا» به این نتیجه رسیده‌اند که نشانه‌های شخصیت و زندگی بودا و ابراهیم ادهم بیانگر تفاوت آنهاست و نمی‌توان ابراهیم ادهم را بودای اسلام دانست. هاتقی مجومرد و همکاران (۱۳۹۶) در مقاله «یک حکایت و هشت روایت از توبه ابراهیم ادهم»، حکایت توبه ابراهیم ادهم را در آثار عرفانی همچون شرح تعرف، رساله قشیریه، کشف‌المحجوب، طبقات‌الصوفیه و رسائل خواجه عبدالله انصاری، تذکرة‌الاولیاء، فیه ما فیه و مجالس‌العشاق بررسی کرده‌اند. حبیبوند و فاضلی (۱۴۰۰) در پژوهشی با عنوان «بررسی تطبیقی تحول کیخسرو کیانی و ابراهیم ادهم»، وجوه شباهت و تفاوت دو پادشاه و عارف بزرگ را از دید زندگی و شخصیت درونی آنها تحلیل کرده‌اند.

در زمینه رویکرد اسطوره‌ای نیز پژوهشهای متعددی به بررسی مراحل تشریف و گذر در متون عرفانی پرداخته‌اند؛ از جمله: حسینی مؤخر و همکاران (۱۳۹۴) در مقاله «بررسی و تحلیل کیفیت مراحل گذر و سلوک و تشریف در اسطوره و عرفان» به این نتیجه رسیده‌اند که پاره‌ای از داستانهای مثنوی در ساختار کلی و درونمایه با افسانه‌های

ازوپ شباهت دارد. سارا چالاک و ایوب مرادی (۱۳۹۵) در پژوهشی با عنوان «بررسی جلوه‌های اساطیری در اسرارالتوحید»، موضوعاتی چون تشریف، افسونهای شباهت و مجاورت، پیر، عدد هفت، ستردن مو و نماد حلقه را بررسی کرده‌اند. رحیمی زنگنه و زندی طلب (۱۳۹۸) با «تحلیل ساختاری سیرالعباد إلى المعاد براساس الگوی سفر نویسنده ووگلر» بیان کرده‌اند که سیر روایی سفر روحانی سنایی در منظومه سیرالعباد إلى المعاد در بیشتر موارد با الگوی سفر نویسنده ووگلر تطبیق و سازگاری دارد. طبق بررسیها، تاکنون پژوهش مستقلی درباره تجلی اسطوره براساس نظریه ووگلر در داستان ابراهیم ادهم انجام نشده است.

۳. مباحث نظری

جوزف کمپبل، نویسنده و اسطوره‌پژوه امریکایی به سبب مطالعات تطبیقی اسطوره و دین شناخته می‌شود. کمپبل الگوی «تک اسطوره» را مطرح کرد. او در این نظریه، کل روایات اسطوره‌ای را داستانی بزرگ در نظر گرفت. از دیدگاه او، گذشته از مبدأ و یا زمان پیدایش، الگوی مشخصی در لایه زیرین عناصر روایی بیشتر اساطیر بزرگ وجود دارد؛ بدین ترتیب، این اسطوره‌پژوه به وحدت روانی بشریت و نمود شاعرانه آن از طریق اسطوره‌ها عقیده داشت؛ به همین دلیل هم نظریه «تک اسطوره» را ارائه کرد تا بدین وسیله نشان دهد که تمامی نژاد بشری در همه دورانها برای ساخت دنیایی متعالی تلاش کرده‌اند. مقصود این است که در لایه زیرین دنیای پدیده‌ها، منبعی لایتنهای وجود دارد که همیشه انرژیهای خود را به این دنیای محصور در زمان و رنج و مرگ ساطع می‌کند؛ بنابراین برای تحقق چنین امر مهمی، باید با زبانی فراتر از آنچه به صورت استعاره در اسطوره‌ها نمود دارد، سخن گفت. این استعاره‌ها تا جایی پیش می‌روند تا به جهانی متعالی اشاره کنند. الگوی اصلی، که جوزف کمپبل بر آن تأکید می‌کند، «سفر قهرمان» نام دارد که برای نخستین بار در کتاب «قهرمان هزار چهره» مطرح شد. «سفر قهرمان» داستان مرد یا زنی است که مخاطراتی را تحمل می‌کند تا اینکه به سرچشمه‌ای ابدی دست می‌یابد و سعادت را به سرزمین خود به ارمغان می‌آورد (کمپبل، ۱۳۹۷: ص ۸۷).

کریستوفر ووگلر در کتاب «سفر نویسنده» با اصلاحاتی در الگوی کمپبل و بر پایه مقتضیات سینما و فیلمنامه‌نویسی، ساختار دوازده مرحله‌ای از سفر قهرمان را برای

_____ خوانشی اسطوره‌ای از داستان ابراهیم ادهم براساس الگوی اسطوره‌ای کریستوفر ووگلر

خوانش داستانهای قهرمانی ارائه می‌کند. خلاصه الگوی ووگلر به این شرح است که قهرمان در دنیای عادی، جایی معرفی می‌شود که دعوت به ماجرا دریافت می‌کند. او در آغاز به سفر بی‌میل است و در مواردی هم دعوت را رد می‌کند؛ اما از سوی یک پیر یا استاد فرزانه ارشاد و راهنمایی می‌شود. قهرمان با عبور از نخستین آستانه، وارد دنیای ویژه‌ای می‌شود که در آن با آزمونها، متحدان و دشمنان روبه‌رو می‌شود. او پس از راهیابی به ژرفترین غار از دومین آستانه عبور می‌کند و آزمایش‌های بسیاری را پشت سر می‌گذارد تا اینکه در مرحله بعد به پاداش خود دست می‌یابد. در مرحله دهم از مراحل ووگلر، قهرمان در مسیر بازگشت به دنیای عادی قرار می‌گیرد و نوعی تجدید حیات را از سر می‌گذراند و از رهگذر آن برای او تحول و دگرگونی رخ می‌دهد. در مرحله پایانی است که قهرمان تجربه‌های ارزشمندی برای دیگران با خود به همراه می‌آورد (ووگلر، ۱۳۸۷: ص ۴۹).

از دیدگاه ووگلر، قهرمانان انواع گوناگونی دارند: الف) قهرمانان راغب و بی‌میل: قهرمان راغب کسی است که با میل خودش پیش می‌رود و قهرمان بی‌میل به قهرمانی اطلاق می‌شود که با نیروی بیرونی برانگیخته شود. ب) ضدقهرمانان: قهرمانانی که ای بسا از دید جامعه قانون‌شکن هستند ولی مخاطب با آنان همدلی دارد که دو گونه‌اند: ۱. شخصیت‌های بدبین و زخم‌خورده ۲. شخصیت‌های تراژیک که جذاب هستند ولی کاستی‌هایی دارند که عاقبت مغلوب همان کاستی‌های خود می‌شوند. ج) قهرمانان گروه‌مدار: قهرمانانی که در آغاز بخشی از جامعه هستند که از گروه جدا می‌شوند (پرده نخست)؛ دور از گروه و به تنهایی ماجراجویی می‌کنند (پرده دوم) و در پایان به گروه می‌پیوندند (پرده سوم). د) قهرمان تنها یا تکرر: داستان با قهرمانی جدا افتاده از جامعه آغاز می‌شود که سفرش بازگشت به گروه است (پرده نخست)؛ در میان گروه ماجراجویی می‌کند (پرده دوم)؛ عاقبت به انزوا روی می‌آورد (پرده سوم). ذ) قهرمان کاتالیزور: شخصیت‌های داستان رفتار قهرمانانه دارند ولی خودشان تغییر نمی‌کنند بلکه دیگران را تغییر می‌دهند (حدادی و همکاران، ۱۳۹۳: ۸۲).

ووگلر الگوی سفر نویسنده را در سه بخش متفاوت مطرح کرده است: الف) طراحی سفر ب) مراحل سفر ج) مؤخره: بازنگری سفر. بخش دوم، بدنه اصلی این الگو را تشکیل می‌دهد. در این بخش روایت داستان یا فیلمنامه حول محور قهرمان،

شخصیت و رفتار شکل می‌گیرد مراحل مختلف سیر و سلوک قهرمان از ابتدا تا پایان ماجرا تشریح می‌شود (میرزایی و قارونی، ۱۳۹۸: ص ۶۰).
 ووگلر الگوی هفده‌گانه جوزف کمپبل را به دوازده مرحله کاهش داده و سپس به تبیین و تشریح آن پرداخته است که در جدول ذیل الگوی دوازده‌گانه سفر ووگلر و مقایسه آن با الگوی هفده مرحله‌ای کمپبل آمده است.

سفر نویسنده (الگوی ووگلر)	قهرمان هزارچهره (الگوی کمپبل)
پرده اول دنیای عادی دعوت به ماجرا رد دعوت ملاقات با استاد عبور از نخستین آستانه	عزیمت دعوت با آغاز سفر رد دعوت امدادهای غیبی عبور از نخستین آستان شکم نهنگ آیین تشرف جاده آزمونها ملاقات با خدایانو زن در نقش وسوسه‌گر آشتی و یگانگی با پدر خدایگان برکت نهایی بازگشت خودداری از بازگشت فرار جادویی دست نجات از خارج عبور از آستان بازگشت ارباب دو جهان آزاد و رها در زندگی آزادی برای زیستن
پرده دوم آزمونها، متحدان، دشمنان راهیابی به ژرفترین غار آزمایش پاداش	
پرده سوم مسیر بازگشت تجدید حیات بازگشت با اکسیر	

۴. بحث و بررسی

برای شروع سفر قهرمان (ابراهیم ادهم) در تذکره‌الاولیا دو روایت بیان شده است: نخست اینکه ابراهیم پادشاه بلخ بود و در زمان پادشاهی، عالمی را زیر فرمان داشت و چهل سپر زرین در پیش و چهل گرز زرین در پس او می‌بردند. یک شب در حالی که

_____ خوانشی اسطوره‌ای از داستان ابراهیم ادهم براساس الگوی اسطوره‌ای کریستوفر ووگلر

روی تخت خوابیده بود، سقف خانه حرکتی کرد؛ گویی کسی در بام بود. ابراهیم گفت کیستی؟ آن فرد پاسخ داد آشنا هستم؛ شتر گم کرده‌ام. گفت ای نادان! شتر را در بام می‌جویی؟ شتر چگونه می‌تواند در بام باشد؟ گفت ای غافل! تو خدای را در تخت زرین و جامه اطلس می‌جویی. شتر بر بام جستن از آن عجیب‌تر است؟ از این سخن هیبتی در دل او پدید آمد و آتشی در دل او پیدا شد؛ متفکر و متحیر و اندوهگین شد (عطار، ۱۳۹۱: ص ۸۷). در روایت دوم، داستان از آنجا شروع می‌شود که روزی هنگام بار عام در حالی که همه ارکان دولت و خدم و حشم در جای خود ایستاده بودند، ناگاه مردی با هیبت از در وارد می‌شود و همچنان تا پیش تخت ابراهیم می‌رود و هیچ کس از اطرافیان پادشاه زهره آن نداشتند که بپرسند تو کیستی و برای چه کاری آمده‌ای. ابراهیم می‌گوید چه می‌خواهی؟ آن شخص پاسخ می‌دهد در این رباط فرود می‌آیم. ابراهیم می‌گوید این رباط نیست؛ سرای من است. شخص دوباره از ابراهیم می‌پرسد که این سرای پیش از این برای چه کسانی بوده است. ابراهیم نیز پاسخ می‌دهد که برای پدرم و پیش از آن برای فلان کس و پیش از آن نیز فلان شخص دیگر و به ترتیب برمی‌شمارد. آن شخص می‌گوید همه این افراد کجایند؟ پاسخ می‌دهد همه رفتند و مردند. آن فرد می‌گوید این رباط نیست که یکی می‌آید و یکی می‌رود و بعد از این سخن سرعت از سرای خارج می‌شود. ابراهیم به دنبال او می‌رود و سوگند می‌دهد که بگو تو کیستی که آتش در جانم زدی؟ پاسخ می‌دهد خضر هستم و ناپدید می‌شود. سوز ابراهیم زیادت‌ر و به دردش افزوده می‌شود و می‌گوید این چه حالتی است که در شب دیدم و هنگام روز نیز شنیدم. دستور می‌دهد که اسب را زین کنند تا به شکار برود. چون بر اسب برمی‌نشیند و سراسیمه در صحرا می‌گردد تا بداند که این حالش به کجا می‌رسد در آن حال از لشکر جدا می‌شود و از آنها دور می‌افتد. آوازی می‌شنود که «بیدار باش». او آن صدا را نشنیده قلمداد می‌کند. بار دوم و سوم نیز به این صدا ترتیب اثر نمی‌دهد. بار چهارم آوازی می‌شنود که «بیدار گرد پیش از آنکه بیدارت کنند». چون این خطاب به گوشش می‌رسد به یک‌بار از دست می‌رود. ناگاه آهویی پدید می‌آید و خود را با آن آهو مشغول می‌کند. آهو به سخن می‌آید و می‌گوید «مرا به صید تو فرستاده‌اند نه تو را به صید من. تو مرا صید نتوانی کرد. تو را از برای این آفریده‌اند که بیچاره‌ای را به تیر زنی و صید کنی؟ هیچ کار دیگر نداری؟» ابراهیم روی از آهو برمی‌گرداند و سخنانی را که از آهو شنیده بود دوباره از قربوس زین می‌شنود. جزعی و خوفی در او پدید می‌آید.

حالت کشف بر او افزون می‌شود و این بار از گوی گریبان نیز می‌شنود؛ در این حال، کشف بر او تمام می‌شود و ملکوت را بر او می‌گشایند؛ بدین ترتیب ابراهیم ادهم مدتی از زندگی خود را در غار پشت سر می‌گذارد. بعد از اینکه مردم از حضور او در غار آگاه می‌شوند به جانب مکه حرکت می‌کند (همان: ص ۸۷-۸۹).

۱-۴ الگوی سفر نویسنده در داستان ابراهیم ادهم در تذکره‌الاولیا

۱-۴-۱ مرحله اول: دنیای عادی، مرحله دوم: دعوت به ماجرا، مرحله سوم: رد یا پذیرش دعوت، مرحله چهارم: ملاقات با استاد، مرحله پنجم: عبور از نخستین آستانه. در مرحله اول، دنیای عادی قهرمان به مخاطب معرفی می‌شود؛ دنیایی که قهرمان قبل از سفر در آن زندگی می‌کند. به عقیده ووگلر در بسیاری از داستانها، قهرمان و مخاطب را به دنیایی ویژه می‌برند و با معرفی دنیایی عادی به عنوان مبنایی برای مقایسه شروع می‌کنند. دنیای ویژه داستان فقط در صورتی ویژه است که آن را در تضاد با دنیای عادی زندگی روزمره ببینیم که قهرمان از آن بیرون می‌آید. دنیای عادی به یک معنا مکانی است که آخرین بار از آنجا آمده‌اید و به مثابه زمینه، پایگاه اولیه و پس‌زمینه قهرمان است (ووگلر، ۱۳۸۷: ص ۱۱۵). قهرمان (ابراهیم ادهم) در این مرحله هنوز به آستانه سفر قهرمانی خود قدم نهاده است و در دنیای عادی و معمول خود به سر می‌برد. نمایش دنیای عادی ابراهیم ادهم و پادشاهی او در این حکایت باعث شده است که مخاطب به تضاد بین این دنیای عادی و سرزمینی پی ببرد که او به آن سفر می‌کند. ابراهیم در دنیای عادی پادشاهی است که در سفر و حضر، همه خدم و حشم او همراهیش می‌کنند و عالمی را زیر فرمان خود دارد در حالی که در دنیای ویژه به تنهایی و بدون هیچ قدرت و مکتبی طی طریق می‌کند. در دنیای عادی ابراهیم، همه کمر به خدمتگزاری او بسته‌اند ولی در دنیای ویژه به سرزمین هولناکی قدم می‌گذارد که هر لحظه بیم جان‌ش وجود دارد و همه عوامل به نابودی او همت گماشته‌اند.

در مرحله دوم، کلام متنبه‌ساز شتربان در روایت اول و دیدار با خضر و ندای آهو بنابر روایت دیگر سبب می‌شود که او به قلمرو شگفت ناشناخته قدم بگذارد و وقایع شگفت، زندگی او را متحول کند. از دیدگاه ووگلر برای به حرکت درآوردن داستان، حادثه یا رخدادی مورد نیاز است. دعوت به ماجرا ممکن است با پیام یا قاصدی وارد شود. در بیشتر موارد هم به وسیله شخصیتی انجام می‌شود که معرف کهن‌الگوی منادی

_____ خوانشی اسطوره‌ای از داستان ابراهیم ادهم براساس الگوی اسطوره‌ای کریستوفر ووگلر

است. شخصیتی که کارکرد منادی دارد ممکن است مثبت، منفی یا خنثی باشد؛ ولی کار او این است که با ارائه دعوت یا چالش به قهرمان برای روبه‌رویی و مقابله با ناشناخته داستان را به حرکت درآورد (همان: ص ۱۳۰ و ۱۳۱). بنابراین گفتگوی ابراهیم ادهم با صاحب شتر، خضر و آهو، مقدمات سیر و تحول درونی این قهرمان را برای دستیابی به اهداف والای عرفانی پایه‌ریزی می‌کند. در نگاه اول، صاحب شتر، خضر و آهو در این حکایت نمادی مقدماتی از نیروهایی است که می‌توان از دیدگاه ووگلر «منادی» نامید و بحرانی که با حضور آن به وجود می‌آید، مرحله «دعوت به ماجرا» نامیده می‌شود. گفتنی است که صاحب شتر، خضر و آهو در این حکایت در حکم منادی مثبت هستند به این دلیل که مقدمه ورود او به دنیای ویژه می‌شوند. در نتیجه می‌توان گفت که قهرمان قبل از شروع سفر اصلی به جای یک دعوت با چندین دعوت روبه‌رو است و او در نهایت یکی از آنها را می‌پذیرد و با این انتخاب سرنوشت خود را رقم می‌زند (همان: ص ۱۳۴).

نکته دوم در این حکایت رعب و شوقی است که بعد از واقعه رخ می‌دهد. فروید تمام لحظه‌های اضطراب و احساسات را یادآور اولین جدایی انسان از مادر دانسته است؛ یعنی محبوس شدن نفس، تجمع خون و نشانه‌های دیگر بحران تولد (فروید، ۱۹۶۳: ص ۳۹۶ و ۳۹۷ به نقل از: کمپبل، ۱۳۸۵: ص ۶۱). مطابق این نگرش در روایت اول از داستان تذکره‌الاولیا ابراهیم ادهم نیز هیبتی در دلش پدید می‌آید و متفکر و متحیر و اندوهگین می‌شود. هم‌چنین در روایت دوم نیز این حالت را به صورت جزع و خوف و مکاشفه تجربه می‌کند؛ بدین ترتیب زمانی که قهرمان به ماجرا دعوت می‌شود، دیگر نمی‌تواند با آسودگی در دنیای عادی باقی بماند.

اولین دیدار با منادی، هنگام شب اتفاق می‌افتد. معانی چند جانبه نمادپردازی تاریکی و سیاهی به این صورت طبقه‌بندی می‌شود: ۱. در سطح کیهان‌شناختی: شب کیهانی، ما قبل شکل گرفتن یا هرج و مرج ازلی، تمامیت کل، درهم آمیختگی شکلها و صورتها ۲. در سطح انسان کیهانی: دنیای پس از مرگ، دوزخ دنیای زیرین، زهدان مادرانه ۳. در سطح انسان‌شناختی: مرگ آیینی که تولد دوباره باطنی و سری را در پی دارد (الیاده، ۱۳۹۳: ص ۴۲).

ندای منادی در مرحله سوم نمایانگر این است که در روانی که آماده دگرگونی است،

رمز منادی به گونه‌ای خود به خود ظاهر می‌شود. قهرمان می‌تواند دعوت منادی را بپذیرد یا رد کند. ابراهیم در این حکایت با شنیدن ندای شتریان متنبه می‌شود و اولین و مهمترین جنبش درونی رقم می‌خورد. در مرحله دوم این دعوت، آتش ملاقات زود هنگام با استاد، بار دیگر تا عمق وجودش زبانه می‌کشد؛ ولی در هیچ‌یک از این دعوتها سفر قهرمان شروع نمی‌شود؛ چون قهرمان از کیفیت این نوع دعوت آگاه نیست. ووگلر معتقد است که رد دعوت به طور معمول لحظه‌ای منفی در پیشرفت داستان به شمار می‌رود؛ لحظه‌ای خطرناک که در آن ماجرا ممکن است به بیراهه کشیده شود و یا شروع نشود؛ اما در مواردی خاص نیز رد دعوت اقدامی عاقلانه و مثبت از سوی قهرمان به حساب می‌آید. وقتی دعوت وسوسه‌ای شیطانی یا نوعی دعوت به فاجعه است، نه گفتن قهرمان نشانه زیرکی و هوشیاری اوست (ووگلر، ۱۳۸۷: ص ۱۴۱). تا اینکه ابراهیم در نزاع هست و نیست بر تعارضهای درونی غلبه می‌کند و در مرحله سوم با شنیدن ندای آهو بلافاصله از روی میل و اراده خود دعوت را می‌پذیرد و بنا به شیوه معمول روایت‌های عرفانی، راه سفر را در پیش می‌گیرد. «در هر حال این ندا ممکن است انسان را به پذیرش تعهدی بزرگ و تاریخی بخواند یا ممکن است نشانگر طلوع تفکری مذهبی باشد؛ چنانکه اهل تصوف بیان می‌کنند این ندا نشانگر بیداری خویشتن است» (کمپبل، ۱۳۸۵: ص ۶۰ و ۶۱).

مطابق با مرحله چهارم سفر ووگلر، ابراهیم ادهم در نقش رهرو با استاد خود، خضر(ع) هم به عنوان پیک و منادی و هم در نقش راهنما و پیر فرزانه دیدار می‌کند و او را به شروع سفر درونی به دنیای ویژه برمی‌انگیزد. بیشتر قدمای صوفیه به خضر شخصی معتقدند و برخی از آنان مدعی رؤیت و دیدار و مصاحبت و یا تعلّم و دانش‌آموزی نزد او هستند. چنانکه پیش از این هم اشاره شد در قصر پادشاهی بر ابراهیم ادهم وارد می‌شود و به او پند و اندرز می‌دهد و اسم اعظم را به او می‌آموزد. گاهی هم بایزید بسطامی دست در دست خضر، جنازه‌ای را تشییع می‌کند. هم‌چنین برای محمد بن علی حکیم ترمذی سه سال تدریس می‌کند. اقوال و احوالی از این قبیل در کتابهای صوفیه فراوان دیده می‌شود و بسیاری از آنان به اعتقاد خود به فیض دیدار و همنشینی با خضر نایل شده‌اند (مهدوی دامغانی، ۱۳۸۶: ص ۳۹ و ۳۸). همان‌طور که پیش از این نیز بیان شد، خضر علاوه بر نقش استاد، نماد کهن‌الگوی منادی هم است که در

_____ خوانشی اسطوره‌ای از داستان ابراهیم ادهم براساس الگوی اسطوره‌ای کریستوفر ووگلر

داستانهای عارفان نقش منادی مثبت را دارد. «کهن‌الگویی که پیوسته در رؤیایها، اسطوره‌ها و داستانها یافت می‌شود، کهن‌الگوی استاد است؛ شخصیتی معمولاً مثبت که یاری‌دهنده یا مربی قهرمان است» (ووگلر، ۱۳۸۷: ص ۷۱). ووگلر هم به نقش مثبت استاد در بیشتر موارد اذعان کرده است. مطابق با سفر نویسنده ووگلر، پیر دانا در این داستان نیز در پرده اول سفر قهرمان ظاهر می‌شود و سخنان تکان‌دهنده و پندآمیزی را در اختیار قهرمان قرار می‌دهد. این مربی و استاد و مرشد، روش زندگی و چیز جدیدی را به قهرمان می‌آموزد و راه جدیدی را پیش روی او می‌گذارد تا به معرفت جدیدی نایل شود (شلهارت، ۱۳۸۹: ص ۲۷۰). نکته حائز اهمیت در این داستان آن است که استاد در این داستان خود وارد زندگی قهرمان می‌شود و قهرمان به جستجوی استاد نمی‌رود.

قهرمان در تذکره‌الاولیا یک بار دعوت را هنگام شب و بار دیگر هنگام بار عام شنیده و تردیدها و ترسهای او بیان شده و تخفیف یافته‌است. در نتیجه مقدمات لازم برای عبور از آستان برای او فراهم شده است؛ اما حرکت واقعی و تعیین‌کننده‌ترین کنش او هنوز باقی مانده است. با پناهنده شدن قهرمان به کوه‌ها و بیابانها مرحله عبور از نخستین آستان برای او رقم می‌خورد. قهرمان سرانجام با شنیدن ندای آهو به ماجرا متعهد می‌شود و از آنجا به دنیای ویژه قدم می‌گذارد. «عبور از نخستین آستان عملی ارادی است که طی آن قهرمان با تمام وجود درگیر ماجرا می‌شود» (ووگلر، ۱۳۸۷: ص ۱۶۱). ابراهیم جامه و کلاه نمدی شبانی را که غلامش بود بر تن کرد و در مقابل، گوسفندان شبان و جامه زربفت خود را به او بخشید و با چشمانی گریان از بلخ به مرو رفت و سپس از آنجا به نیشابور رسید و به دنبال گوشه خلوتی بود که به طاعت پردازد (عطار، ۱۳۹۱: ص ۸۹). کمپبل معتقد است که سفر اسطوره‌ای، دست سرنوشت، قهرمان را با ندایی به خود می‌خواند و مرکز ثقل او را از چهارچوبهای جامعه به سوی قلمروی ناشناخته می‌گرداند. این قلمرو سرنوشت، که هم سرشار از گنجها و هم جایگاه خطرناک است به صورتهای مختلف نمایان می‌شود: سرزمینی دور، یک جنگل، قلمروی در زیر زمین، زیر امواج، فراسوی آسمانها، جزیره‌ای رمزآلود، کوهستانی بلند و باشکوه و یا سرزمینی سربرآورده از اعماق رؤیایها. این مکان موجودات سیال و متغیر، شکنجه‌های غیرقابل تصور، رفتاری فوق بشری و لذتهایی غیرممکن را در خود جای داده است (کمپبل، ۱۳۸۵: ص ۶۶). در داستان ابراهیم ادهم نیز نخستین آستان، صحرا و بیابان است که دنیای عادی او را با دنیای ویژه پیوند می‌دهد و مرز دو دنیا به شمار می‌رود.

همچنین باید یادآور شد که مطابق اسطوره‌ها، مراسم آشناسازی در بیشه برگزار می‌شده است. در این حکایت نیز بیشه و شکارگاه، جایگاه رمزآلود خداوند و مرکز زندگی و تجدید حیات و نوزایی است؛ به این دلیل که مراسم آشناسازی و نوزایی ابراهیم ادهم در این مکان اتفاق می‌افتد. شکار به طور عموم امتیازی الهی است و دنبال کردن رد پای حیوان، جستجوی راهی است که به ذات اعظم ختم می‌شود. شکار برای فراغت مصر نیز آزمون ارزشها و نشانه بقای جوانی به شمار می‌رفت. شکار به خالی کردن زمین لم یزرع از حیوانات وحشی و ظهور عالم غیب نیز اطلاق شده است (شوالیه و گربان، ۱۳۸۵، ۴: ص ۷۱-۷۳). نکته دیگر در این حکایت صید آهو و صیادی قهرمان است. به اعتقاد جوزف کمپبل میان صید و صیادی نوعی همنوایی جادویی و شگفت‌انگیز برقرار است؛ چنانکه گویی آنها در چرخه‌ای رمزآلود و بی‌زمان از مرگ، دفن و رستاخیز به هم پیوند خورده‌اند. در نتیجه معنای رمزی شکار، بازگشت دوباره به چرخه زندگی و حیات دوباره است؛ همان‌گونه که گیاه می‌میرد و دانه‌اش دوباره متولد می‌شود (کمپبل، ۱۳۷۷: ص ۱۱) بنابراین اسطوره اصلی شکار از دیدگاه این اسطوره‌پژوه، نوعی میثاق بین دنیای حیوانی و دنیای انسانی است. حیوان با اشتیاق زندگی خود را می‌دهد با این برداشت که زندگیش فراتر از هویت جسمی اوست و از طریق نوعی آیین بازگشت به خاک یا مادر باز خواهد گشت و این آیین بازگشت با حیوان شکارشونده اصلی پیوند دارد (همان: ص ۱۱۸). شکار آهو به طور خاص نیز در سنت عرفانی سلتها نماد جستجوی فرزاندگی است و این آهوی شکاری را فقط زیر درخت سیب یا درخت آگاهی می‌توان یافت (شوالیه و گربان، ۱۳۸۴، ۱: ص ۳۱۵).

درباره تغییر لباس ابراهیم ادهم باید این مطلب را یادآوری کرد که در سنت اسلامی، تعویض آیینی جامه، نشان عبور از جهانی به جهان دیگر است. در این میان برخی لباسها تغییر و تحولی شدید را نشان می‌دهند؛ همانند خرجه با عبا که وقتی به کسی اهدا می‌شود، نشانه عبور از عالم غیرمذهبی به عالم مذهبی است. این تغییر و تعویض جامه، نماد مرحله درونی است که بدان نایل شده است. جامه روح است از برای پیشروی، قدم به قدم تا اشراقی ملکوتی (همان: ص ۴۱۹)؛ بدین ترتیب تغییر لباس ابراهیم از نشانه‌های تجدید حیات پیش از ورود به ساحت ناخودآگاه به شمار می‌آید.

می‌توان شخصیت قهرمان را در پرده اول داستان، ایثارگر و تغییرپذیر معرفی کرد که

_____ خوانشی اسطوره‌ای از داستان ابراهیم ادهم براساس الگوی اسطوره‌ای کریستوفر ووگلر

از همان مرحله اول تغییراتی در زندگی او حادث می‌شود؛ تغییراتی که نه تنها شامل درون او می‌شود بلکه محیط پیرامونش را هم تحت تأثیر قرار می‌دهد. به صراحت مقدمات تولد دوباره قهرمان در این مراحل دریافت می‌شود و سفر قهرمان برای دستیابی به هویت و فردانیت و تکامل به عنوان قهرمانی تداوم می‌یابد که از حالت انسانی مدرن خود می‌میرد تا همانند انسانی کامل و متعلق به تمام جهان، دوباره متولد شود.

۲-۱-۴ مرحله ششم: آزمون‌ها، متحدان، دشمنان، مرحله هفتم: راهیابی به ژرفترین غار، مرحله هشتم: آزمایش، مرحله نهم: پاداش.

مطابق با دیدگاه ووگلر، قهرمان پس از عبور از نخستین آستان به طور کامل به دنیای ویژه وارد، و با قوانین و آزمون‌ها و چالش‌های جدید روبه‌رو می‌شود و متحدان دشمنان خود را می‌شناسد و شروع به فراگیری قوانین دنیای جدید می‌کند. این مرحله به قهرمان اجازه می‌دهد که برای مرحله بعدی آمادگی و قدرت کافی کسب کند (ووگلر، ۱۳۸۷: ص ۱۷۵). ابراهیم روزها و شبها ریاضتها و مجاهده‌های سخت و طاقت‌فرسایی را متحمل می‌شود. روزهای پنجشنبه به بالای غار می‌آید و پشته‌ای هیزم جمع‌آوری می‌کند و در نیشابور می‌فروشد و از پول آن نان می‌خرد و نیمی از آن را به درویش می‌دهد و نیمی دیگر را برای خود صرف می‌کند و یک هفته را با آن به سر می‌برد و به اندک آن قناعت می‌کند (عطار، ۱۳۹۱: ص ۸۹)؛ بنابراین از جمله قوانین این دنیای ویژه در داستان ابراهیم، ریاضتها و مجاهدتهای جانفرسا و تحمل گرسنگی و تشنگی است تا نوآموز از رهیافت این امر با ازدهای درون به پیکار برخیزد و آن را مطیع و متحد گرداند. در متون عرفانی نتیجه آزمون بعد از مرحله ورود به غار قابل تحلیل است؛ به این دلیل که عبور از آستان، نوعی فنای خویشتن تلقی می‌شود که عارف سفر به درون خود را در مآمن تنهایی کوه پی‌ریزی می‌کند تا دوباره متولد شود. این سفر فرایندی است که در درون شخصیت قهرمان با هدف جستجو در درون خویش برای دستیابی به جنبه‌های پنهان ضمیر اتفاق می‌افتد تا هدف غایی یا خویشتن کشف شود. قهرمان با این سفر، که از جنبه‌های نمادی مختلفی برخوردار است با جستجو در جهان خارج به هویت، آگاهی و استقلال روانی دست می‌یابد (حسینی و شکیبی ممتاز، ۱۳۹۴: ص ۲۲).

«راهیابی به ژرفترین غار» یکی دیگر از مؤلفه‌های سفر قهرمان ووگلر است که در

تذکره‌الاولیا در مرحله بعدی سفر ابراهیم ادهم، مصداق‌هایی دارد. این مرحله در داستان ابراهیم ادهم با مرحله آزمون‌ها، متحدان و دشمنان در هم آمیخته شده است. قهرمانان در طی مسیر با نقطه رازآمیز دیگری برخورد می‌کنند که از نگهبانان آستان، اهداف و آزمون‌های خاص خود برخوردار است. قهرمان در مرحله راهیابی به ژرفترین غار با بزرگترین شگفتی و ترس‌های خود روبه‌رو می‌شود. اکنون زمان کسب آمادگی نهایی برای آزمایش مرکزی ماجرا فرا رسیده است (ووگلر، ۱۳۸۷: ص ۱۷۹). بنابراین این سفر به مکانی واقعی است: یک هزارتو، جنگل یا غار، مکانی تازه که عرصه کشمکش او با نیروهای مخالف و چالش‌برانگیز می‌شود (همان: ۳۸). زمانی که ابراهیم از مردم کناره می‌گیرد به، نه سال در غاری واقع در نیشابور به عبادت مشغول می‌شود. او هر سه سال را در یکی از خانه‌های این غار تو در تو و مارپیچ سر می‌کند (عطار، ۱۳۹۱: ص ۸۹). در اسطوره‌ها هزارتو‌هایی همچون غارها و شیارها را مهبل زمین - مادر تصور کرده‌اند. بر اساس این نگرش غار و چاه‌ها به مثابه زهدان زمین - مادر، نماد تجدید حیات و نوزایی است؛ چنانکه در دوره‌های پیش تاریخی از هزارتو‌های غار برای مراسم رازآموزی بهره می‌بردند (الیاده، ۱۳۸۱: ص ۱۶۶). غار نماد محلی است که در آن همذات‌پنداری با خود صورت می‌گیرد؛ نشانه فرایندی است که طی آن روان، درونی می‌شود و بدین صورت شخص به خود می‌آید و به بلوغ و پختگی می‌رسد (شوالیه و گربران، ۱۳۸۵، ۴: ص ۳۴۴). غار به سبب دایره‌واری، تاریکی و رازآمیزی نمادی شناخته شده از قلمرو ناخودآگاهی و دنیای ناشناخته درون است (یاوری، ۱۳۸۷: ص ۱۳۵). معنای کهن‌الگویی غار در این حکایت، دنیای ناخودآگاهی و قلمرو مرموز و ناشناخته درون است. فرد با ورود به غار، قلمرو ناخودآگاه شخصیت مادی خود را در بیرون رها می‌کند و در این خلوت‌نشینی به تجربه امر قدسی دست می‌یابد و با خروج از زهدان غار، تولدی دوباره را تجربه می‌کند.

با توجه به اینکه چگونگی راهیابی قهرمان به ژرفترین غار اهمیت اساسی دارد، ذکر این نکته ضروری به نظر می‌رسد که راهیابی ابراهیم با آگاهی و درایت همراه بود و او با علم به حقیقت امر به این مرحله قدم می‌گذارد. ووگلر معتقد است که بعضی از قهرمانان با جسارت به پشت در قلعه می‌روند و درخواست ورود می‌کنند. این نوع راهیابی متعلق به قهرمان مطمئن و متعهد است (ووگلر، ۱۳۸۷: ص ۱۳۸).

_____ خوانشی اسطوره‌ای از داستان ابراهیم ادهم براساس الگوی اسطوره‌ای کریستوفر ووگلر

شستشوی ابراهیم با آب سرد در غار یکی دیگر از موتیفهای اسطوره‌ای مطرح در این حکایت است. او در سرمای سخت زمستان یخ را می‌شکند و غسل می‌کند (عطار، ۱۳۹۱: ص ۸۹). می‌توان استحمام را در اساطیر، اولین آیینی دانست که در کل جهان بر مراحل بنیادین زندگی بویژه تولد، بلوغ و مرگ مهر تأیید زده است. غسل در غار برای ادامه مسیر سلوک، مقدمه‌ای برای پاکی باطن است که ابراهیم در مسیر انجام می‌دهد؛ زیرا انابه و بازگشت و قدم گذاشتن در راه معرفت با شست‌وشو آغاز می‌شده است (چالاک و مرادی، ۱۳۹۵: ص ۶۳). آب در آیین رازآموزی تولدی دوباره و ولادتی نو است. غوطه زدن در آب رمز بازگشت به حالت پیش از شکل‌پذیری و تجدید حیات کامل و زایشی نو است؛ زیرا هر غوطه‌وری اضمحلال صورت و استقرار دوباره حالت نامتعین مقدم بر وجود است و خروج از آب تکرار عمل تجلی صورت در آفرینش کیهانی (الیاده، ۱۳۷۲: ص ۱۸۹). درباره غسل با آب سرد ابراهیم ادهم هم باید گفت که در تذکره قدیسان قرون اول مسیحی، غسل در آب سرد به عنوان ریاضت توصیه می‌شد و از غسل و غوطه‌وری در آب یخزده برای مطیع کردن نفس اماره سخن گفته شده است (شوالیه و گبران، ۱۳۸۲، ۳: ص ۳۰). بنابراین آب فضیلت تزکیه‌کننده و قدرت رستگاری‌بخش دارد؛ هم‌چنین نماد احیا و تجدید است (همان، ۱۳۸۴، ۲: ص ۱۳). در این بخش، تجدید حیات قهرمان نشانگر آمادگی او برای ورود به مرحله بعد به شمار می‌آید.

۱۰۵

فصلنامه پژوهش‌های ادبی
سال ۲۱، شماره ۸۴، تابستان ۱۴۰۳

قهرمان در این داستان در مرحله آزمون و آزمایش با نگهبان آستان دیدار می‌کند. سرما و جانوران گزنده و وحشی، نگهبانان این دنیای ویژه هستند. انرژی نگهبانان آستان ممکن است به صورت یک شیء، نوعی ویژگی ساختمانی، حیوان یا نیروی طبیعی ظاهر شود که سد راه قهرمان می‌شود و او را می‌آزماید (ووگلر، ۱۳۸۷: ص ۸۴). در اینجا هم ابراهیم با اژدها به عنوان نگهبان آستان ملاقات می‌کند. در ادامه داستان آمده است که هنگام سحر، همین که سرمای سخت قصد جان ابراهیم را دارد در این حال به خاطرش خطور می‌کند که آتشی یا پوستینی بایسته است. در این لحظه پوستینی پشت او را گرم می‌کند تا او به خواب می‌رود؛ چون از خواب بیدار می‌شود روز روشن شده بود و آن پوستین اژدهایی با دو چشم چون دو قدح عظیم بود؛ ترسی دلش را فرا می‌گیرد و می‌گوید خدایا این را به صورت لطف به من نمودی، اکنون در صورت

قهرش می‌بینم طاقت ندارم. اژدها روان می‌شود و دو سه مرتبه صورتش را در مقابل او به زمین می‌مالد و ناپدید می‌شود (عطار، ۱۳۹۱: ص ۸۹ و ۹۰). در این مرحله «قهرمان در عمیقترین اتاق ژرفترین چاه قرار دارد و با بزرگترین چالش و هولناکترین حریف روبه‌رو است. این همان قلب واقعی مسئله است که جوزف کمپبل آن را آزمایش می‌نامد. این شاه‌فتر یا عامل اصلی در فرم قهرمانی و کلید رسیدن به قدرت جادویی است» (ووگلر، ۱۳۸۷: ص ۱۹۳)؛ بدین ترتیب ابراهیم نیز با قدرترین حریف در عمیقترین بخش غار هزارتو روبه‌رو می‌شود. او در نبرد با این نیروی مخاصم در معرض خطر قرار دارد و با احتمال مرگ روبه‌رو می‌شود. به عقیده ووگلر این لحظه در هر داستانی، اهمیت اساسی دارد؛ آزمایشی است که در آن قهرمان باید بمیرد یا در ظاهر بمیرد تا بتواند دوباره متولد شود (همان). پس می‌توان گفت که «رویاری پهلوان و اژدها زمینه اساطیری جهانی است؛ نمود نمودگار و انموذج ذهنی است؛ پندار-نگاره‌ای است دیرین که در ژرفای تاریخ نفس آدمی زاده می‌شود؛ می‌میرد تا دوباره زاده شود و چون بت عیار به شکل دگر آید» (سرکاراتی، ۱۳۸۵: ص ۲۳۷). به عقیده یونگ، ستیزه من خویشتن با سایه در اندیشه انسان بدوی به صورت مبارزه قهرمان با اژدها نمود می‌یابد و غلبه قهرمان بر اژدها بیان نمادین تکوین شخصیت انسان و دستیابی او به فردیت و شناخت خویش است و نوعی اعلام استقلال و رهایی از سلطه مادر است (یونگ، ۱۳۸۷: ص ۱۷۵ و ۱۷۶). ووگلر نیز این نمادها را معادلی برای امکانات منفی خود قهرمان بیان کرده است و بزرگترین حریف قهرمان را سایه خود او قلمداد می‌کند (ووگلر، ۱۳۸۷: ص ۲۰۱). بنابراین همان‌طور که مشاهده می‌شود سایه در این حکایت در قالب حیوان نمود دارد و قهرمان در عزلت و خلوت‌گزینی بر سایه‌های وجود فایق می‌آید. اگر از دید دیگری به این ماجرا بنگریم، مطابق دیدگاه اسطوره‌پژوهان، اسطوره اژدهاکشی، نمود اساطیری قوای طبیعت است که در این صورت قهرمان نماد ایزد خورشید و اژدها نمادی از شب یا یخبندان زمستانی یا آسمان ابرآلود است. کشته شدن اژدها به دست قهرمان بیان نمادین رسیدن فصل بهار و غلبه خورشید بر شب و زمستان است (سرکاراتی، ۱۳۸۵: ص ۲۴۷). قهرمان داستان در این مرحله نه به صورت نبرد فیزیکی بلکه با سلاح تزکیه و مراقبه و با نزاع درونی بر دشمن برتری می‌یابد و با پیروزی این آزمایش بزرگ را به پایان می‌رساند.

_____ خوانشی اسطوره‌ای از داستان ابراهیم ادهم براساس الگوی اسطوره‌ای کریستوفر ووگلر

همان‌طور که پیش از این نیز به آن اشاره شد، ابراهیم در غار با نگهبان آستان برخورد می‌کند. ووگلر معتقد است که در هر یک از دروازه‌های ورود به دنیای تازه، نگهبانان قدرتمندی ایستاده‌اند که از ورود افراد فاقد صلاحیت جلوگیری می‌کنند. این نگهبانان چهره‌ای تهدیدکننده را به قهرمان نشان می‌دهند؛ اما اگر بدرستی درک شود می‌توان بر آنها غلبه کرد و آنها را دور زد و حتی به متحدان خود تبدیل کرد (ووگلر، ۱۳۸۷: ص ۸۱). نگهبانان آستان از تنوعی خارق‌العاده برخوردار هستند. ممکن است نگهبانان مرزی، قراولان، نگهبانان شب، دیده‌بانان، محافظان، دربانها، مراقبان یا کسان دیگری باشند که به طور موقت راه قهرمان را سد کرده‌اند و نیروهای او را می‌آزمایند (همان: ص ۸۴). با توجه به نظریه ووگلر، نگهبان آستان در داستان ابراهیم ادهم نقش محافظ را برای او ایفا، و او را از گزند سرما محافظت می‌کند. ابراهیم با استعانت از باری تعالی توانست نگهبان آستان با چهره‌ای هولناک و تهدیدکننده را به متحد خود تبدیل کند. او در این آزمایش نشان می‌دهد که این امکان را دارد که به مراحل بالاتر ارتقا پیدا کند و در میدان معنویت سربلند و پیروز شود. پس از دیدگاه ووگلر، دشمنان ممکن است کارکردهای کهن‌الگوهای سایه، دغل‌باز، نگهبان آستانه و گاهی منادی را داشته باشد (همان: ص ۱۰۰). در این داستان نیز این نتیجه به دست آمد که اژدها در نقش نگهبان آستان، نمونه‌ای از کهن‌الگوی سایه به شمار می‌آید. در این بخش هم می‌توان تضاد دنیای عادی و دنیای ویژه را به وضوح دریافت. او در دنیای عادی که در کاخی مجلل زندگی می‌کرد، اکنون در غاری هول‌انگیز با جانورانی هولناک همچون اژدها وارد می‌شود که برای حفظ جان‌ش دسته و پنجه نرم می‌کند؛ بدین ترتیب مراحل الگوی سفر اسطوره‌ای ووگلر را می‌توان در این داستان آشکارا مشاهده کرد. ابراهیم در مسیر سلوک کالبد فیزیکی خود را از هم شکافته و گوشت و خونی تازه در رگهایش را به جریان درمی‌آورد و بکلی از تمام علایق مادی گسسته می‌شود. او با طی مراحل ریاضت در رحم غار به حد والایی از وارستگی می‌رسد و در این هنگام این آمادگی را در خود احساس می‌کند که با جان و دلی پالوده از کدورتها از نو متولد شود و با خروج از غار رحم مانند به تجربه‌های دینی و عرفانی جدید دست یابد.

در این حکایت تولد دوباره قهرمان از غار به عنوان نقطه مرکزی و متعالی آغاز شده است. کوه مقدس مرکزی در تمامی ملل شواهدی دارد. «مرکز جهان، نقطه‌ای کانونی یا

محوری است که همه چیز در اطراف آن می‌چرخد. نقطه کانونی جهان، نقطه‌ای است که سکون و حرکت در کنار یکدیگرند؛ حرکت همان زمان و سکون همان جاودانگی است» (کمپیل، ۱۳۷۷: ص ۱۲۳). ابراهیم ادهم تولد دوباره خود را در رحم کوه پایه‌ریزی می‌کند. از آنجا که تقدس بخشیدن به فضاها بومی یکی از کارکردهای بنیادی اسطوره است، قهرمان، کوه را مکانی برای مراقبه تبدیل کرده و قدرت معنوی خود را به محیط بخشیده است؛ بنابراین کوه محلی برای تجلی الوهیت برای ابراهیم ادهم شده است.

قهرمان در مرحله پاداش به هر آنچه در جستجوی آن بود دست پیدا می‌کند (ووگلر، ۱۳۸۷: ص ۲۱۸). ابراهیم نیز، که آزمایش بزرگ را با موفقیت پشت سر گذاشته است به پاداش خود دست می‌یابد. او مطابق دیدگاه ووگلر جزء قهرمانانی است که جان خود را به خطر می‌اندازد و زندگی خود را ایثار، و در مقابل آن چیزی دریافت می‌کند. پاداش قهرمان در این داستان از نوع اشیا و عناصر مادی نیست بلکه مواهب معنوی و معرفت نفس خود و در نتیجه معرفت به حق است. بنابراین قهرمان در اینجا اکسیر را به عنوان پاداش دریافت می‌کند.

۳-۱-۴ مرحله دهم: بازگشت، مرحله یازدهم: تجدید حیات، مرحله دوازدهم: بازگشت با اکسیر.

در این داستان بین مرحله دهم و یازدهم جابه‌جایی دیده می‌شود؛ به این صورت که قهرمان بعد از تجدید حیات به اجبار نه به نیروی اراده از غار به سمت دنیای عادی روی می‌آورد. در این مرحله وقتی مردمان از حال ابراهیم در آن غار آگاه می‌شوند ابراهیم از آن غار می‌گریزد و به سمت مکه روی می‌نهد (عطار، ۱۳۹۱: ص ۹۰). ابراهیم ادهم در مرحله بازگشت باز استادش را ملاقات می‌کند و نام اعظم را به او می‌آموزد. عطار در این بخش از داستان تأکید می‌کند که استاد او در ابتدای راه، خضر(ع) بود که او را به این کار کشانده بود و در انتهای کار نیز باز مفصل با او گفتگو می‌کند (همان). بنابراین، ابراهیم ادهم زندگی پر زرق و برق خود را برای رسیدن به جاودانگی ترک می‌کند و در نهایت با اکسیر معنویت و پالایش روحانی بازمی‌گردد. ووگلر معتقد است: زمانی که قهرمان به دنیای مادی بازمی‌گردد سفرش در صورتی معنا پیدا می‌کند که با خود اکسیر، گنج یا درسی را از دنیای ویژه آورده باشد (ووگلر، ۱۳۸۷: ص ۴۸).

ابراهیم بعد از سیر درونی به سفر بیرونی همراه با معرفت‌آموزی همت می‌گمارد. دنیایی

_____ خوانشی اسطوره‌ای از داستان ابراهیم ادهم براساس الگوی اسطوره‌ای کریستوفر ووگلر

که بعد از سفر قهرمان ترسیم می‌شود دنیای یکرنگی و اتحاد جان اولیاءالله و توجه محض به حق است. دیدارهای او با حاجیان مکه و گفتگوی ابراهیم با آنها را می‌توان از نگرش کهن‌الگویی تحلیل کرد. ابراهیم به صورت مکرر با «من ملکوتی» خود دیدار می‌کند و این امر در نتیجه طی مسیر طریقت و رهیدن از من تجربی در چله‌نشینی، تولدی دیگر برای او محقق شده بود و با فرامن خود دیدار می‌کند (عطار، ۱۳۹۱: ص ۹۱ و ۹۰). وقتی عارفان به فنای من تجربی و حس و هوش این دنیایی نایل می‌شوند، این تجربه روحانی را درک می‌کنند. این همان نفس آسمانی یا من ملکوتی یا نفس به صورت مخاطب است که تنها بر نفوسی ظاهر می‌شود که در هستی زمینی خود حکمت ورزیده باشند (پورنامداریان، ۱۳۸۰: ص ۱۰۹).

ابراهیم در سیر و سفر درونی و بیرونی خود چهارده سال در بادیه‌ها همراه با تضرع و نماز طی مسیر می‌کند تا به سرمنزل مقصود خود برسد. او بعد از اینکه به حد اعلای خودشناسی رسید با اکسیر معنوی به نجات بشریت می‌آید و برای اینکه از آن اکسیر معنویت، دیگران را هم بهره‌مند کند این بار سفر بیرونی خود را به جانب مکه ادامه می‌دهد.

در داستان زندگی ابراهیم ادهم وقایعی به او نسبت داده می‌شود که پیش از این، پیامبران دیگر آنها را تجربه کرده‌اند. در اینجا نیز تقلید از داستانهای پیامبران در ترسیم چهره قهرمان دیده می‌شود. از دیدگاه اسطوره‌شناسان، انسان بدوی یا مرد باستانی در مجموع رفتار آگاهانه خود کاری را سراغ نمی‌داند که پیشتر به وسیله کسی دیگر یا موجود دیگری که برتر از انسان بوده است، نهاده و آزموده نشده باشد. آنچه را او اکنون انجام می‌دهد در قبل انجام داده‌اند. سرتاسر زندگی او تکرار وقفه‌ناپذیر رفتاری است که دیگران آغاز کرده‌اند (الیاده، ۱۳۸۴: ص ۱۹). بر این اساس در این بخش از تذکره‌الاولیا نیز گریته‌برداری و تقلید از داستان حضرت ابراهیم(ع) به چشم می‌خورد. ابراهیم ادهم همچون حضرت ابراهیم(ع) برای قربانی فرزندش قدم در پیش می‌نهد (عطار، ۱۳۹۱: ص ۹۳). یکی از دلایل عمده وقوع پسرکشی در این آیین اساطیری ریشه دارد که پدر پس از پیوند، زمان اندکی با مادر ارتباط برقرار می‌کند؛ سپس خانواده را ترک می‌کند و مادر محوریت خانواده را برعهده می‌گیرد. گویی پدر نقش اصلی خود را ایفا کرده است و خانواده را رها می‌کند و به روش زندگی طبیعی خود بازمی‌گردد (حیدری و غلامی، ۱۳۹۷: ص ۱۱۸). در تذکره‌الاولیا نیز ابراهیم ادهم اذعان می‌کند که چون از بلخ بیرون آمدم

پسری شیرخواره داشتم (عطار، ۱۳۹۱:ص ۹۲). بنابراین ابراهیم ادهم در نتیجه این سیر درونی، بار دیگر در پایان داستان، صفت ایثارگری خود را به نمایش می‌گذارد و برای اثبات اوج عاشقی و دلداگی خود از پربهاترین داراییش یعنی فرزندش نیز می‌گذرد و آن را در مقابل محبوبش ایثار می‌کند.

در پایان باید این نکته را یادآور شد که بیشتر داستانهای زندگی عارفان در تذکرة‌های عمومی و خصوصی از شیوه روایی یکسانی برخوردار هستند و مراحل سفر قهرمان برای داستان عارفان دیگر نیز همچون داستان ابراهیم ادهم قابل تبیین است.

نتیجه‌گیری

تذکرة‌الاولیای عطار در شمار قدیمی‌ترین تذکرة‌های عرفانی است که در سلک تذکرة‌های عمومی قرار دارد؛ زیرا به معرفی جمعی از عارفان براساس ترتیب زمانی پرداخته است. ابراهیم ادهم یکی از عارفان نامدار تاریخ عرفان و تصوف در این اثر عرفانی به شمار می‌رود که داستان زندگی او براساس رویکرد اسطوره‌ای و وگلر امکان خوانش و انطباق دارد.

سنجش داستان ابراهیم ادهم براساس الگوی سفر نویسنده و وگلر علاوه بر اینکه توانایی داستانسرایی عطار را آشکار نشان می‌دهد، میزان سازگاری و تطبیق روایت او با نظریه‌ای جهانی، گستره شمول الگوی و وگلر نیز بازنمایانده می‌شود. در داستان ابراهیم ادهم، مطابق با پرده اول الگوی و وگلر، قهرمان در دنیای عادی در سه مرحله از سوی منادی مثبت و در قالب صاحب شتر، خضر و آهو برای ورود به دنیای ویژه دعوت می‌شود. او در نهایت در مرحله سوم با شنیدن ندای آهو از روی میل و اراده خود دعوت منادی را می‌پذیرد و سفری مخاطره‌آمیزی را به عالم شگفتی‌ها در جستجوی فردانیت و هویت راستین خویش شروع می‌کند. مطابق با مرحله چهارم سفر و وگلر، ابراهیم ادهم در این مرحله با خضر(ع) هم به عنوان پیک و منادی و هم در نقش راهنما و پیر فرزانه دیدار می‌کند که او را به شروع سفر درونی به دنیای ویژه برمی‌انگیزد. با پناهنده شدن ابراهیم به کوه‌ها و بیابانها مرحله عبور از نخستین آستان برای او رقم می‌خورد و صحرا و بیابان، دنیای عادی او را با دنیای ویژه پیوند می‌دهد.

براساس پرده دوم الگوی و وگلر، قهرمان داستان با عبور از نخستین آستان، وارد دنیای ویژه‌ای می‌شود که در آن با آزمونها، متحدان و دشمنان روبه‌رو می‌شود. او در

_____ خوانشی اسطوره‌ای از داستان ابراهیم ادهم براساس الگوی اسطوره‌ای کریستوفر ووگلر

زهدان غار با آزمونهای مختلف پالایش می‌شود و قدرترین حریف را در عمیقترین بخش غار هزارتو ملاقات می‌کند. گفتنی است که سرما و ازدهای مهیب، نگهبانان دنیای ویژه او هستند. ابراهیم ادهم در نتیجه سیر درونی و با سلاح تزکیه و مراقبه، نگهبان آستان با چهره‌ای هولناک و تهدیدکننده را به متحد خود تبدیل می‌کند و با تحمل گرسنگی و تشنگی و ریاضت‌های طاقت‌فرسا، گوشت و خونی تازه در کالبدش جریان می‌یابد و تولدی دوباره را تجربه می‌کند. در نتیجه، او این مرحله از آزمایش بزرگ را با پیروزی به سرانجام می‌رساند و پاداشش مواهب معنوی و معرفت نفس خود و در نتیجه معرفت به حق است.

طبق پرده سوم الگوی سفر ووگلر، قهرمان بعد از اینکه نوعی تجدید حیات را از سر گذراند و به حد اعلای خودشناسی رسید با اکسیر معنویت و پالایش روحانی به نجات بشریت می‌آید تا دیگران نیز از آن اکسیر و تجربه‌های ارزشمندش بهره‌مند شوند. گفتنی است با وجود اینکه ساختار کلی سفر ابراهیم ادهم با الگوی سفر ووگلر تطبیق دارد، گاه در بعضی از مراحل فرعی جابه‌جایی و تمایز در زیرالگوها مشاهده می‌شود.

پی‌نوشتها

- 1- Joseph Campbell
- 2- Christopher Vogler

فهرست منابع

ابوالبشری، پیمان؛ یحیایی، علی؛ نوعی، غلامحسین؛ (۱۳۹۰) «روایت‌ها و عناصر داستان زندگی ابراهیم ادهم و نسبت آن با باورها و آداب بودایی»؛ *جستارهای ادبی (ادبیات و علوم انسانی سابق)*، ش ۱۷۵، ص ۳۵ - ۴۹.

الیاده، میرچا؛ (۱۳۷۲) *رساله در تاریخ ادیان*؛ ترجمه جلال ستاری، تهران: سروش.

_____؛ (۱۳۸۱) *اسطوره، رؤیا، راز*؛ ترجمه رؤیا منجم، چ سوم، تهران: علم.

_____؛ (۱۳۸۴) *اسطوره بازگشت جاودانه*؛ ترجمه بهمن سرکاراتی، چ دوم، تهران: طهوری.

_____؛ (۱۳۹۳) *نمادپردازی، امری قدسی و هنرها*؛ ترجمه مانی صالحی‌علامه، گزینش و ویرایش کامبیزپور ناجی، تهران: نیلوفر.

ایندیک، ویلیام؛ (۱۳۹۰) «مدل جوزف کمبل برای سفر اسطوره‌ای قهرمان» ترجمه محمد گذرآبادی، فصلنامه فارابی، ش ۶۸، ص ۴۳-۵۸.

پورنامداریان، تقی؛ (۱۳۸۰) *در سایه آفتاب: شعر فارسی و ساخت‌شکنی در شعر مولوی*؛ تهران: سخن.

چالاک، سارا؛ مرادی، ایوب؛ (۱۳۹۵) «بررسی جلوه‌های اساطیری در اسرارالتوحید»؛ *فصلنامه ادبیات عرفانی و اسطوره‌شناختی*، س ۱۲، ش ۴۴، ص ۵۳-۸۳.

حبیبوند، معصومه؛ تفضلی، محمدصادق؛ (۱۴۰۰) «بررسی تطبیقی تحول کیخسرو کیانی و ابراهیم ادهم»؛ *فصلنامه تحقیقات جدید در علوم انسانی*، دوره جدید، ش ۳۳، ص ۴۹-۷۴.

حدادی، نصرت‌الله؛ طاووسی، محمود؛ اجاق‌علی‌زاده، شهین؛ (۱۳۹۳) «پرداخت شخصیت در داستان فرود با توجه به نقش شخصیت‌های کهن‌الگویی در فیلم‌نامه‌نویسی»؛ *پژوهشنامه ادب حماسی*، س دهم، ش هفدهم، ص ۷۹-۱۰۵.

حسینی، مریم؛ شکیبی ممتاز، نسرين؛ (۱۳۹۴) «روانشناسی اسطوره و داستان؛ رویکردی نوین در نقد ادبی»؛ *متن‌پژوهی ادبی*، س ۱۹، ش ۶۴، ص ۷-۲۹.

حسینی مؤخر، سیدمحسن؛ گودرزی، حجت؛ گودرزی، کورش؛ (۱۳۹۴) «بررسی و تحلیل کیفیت مراحل گذر و سلوک و تشرّف در اسطوره و عرفان»؛ *عرفانیات در ادب فارسی*، ش ۲۲، ص ۴۹-۶۲.

حیدری، حسن؛ غلامی؛ (۱۳۹۷) «حمید نقش اسطوره باروری در شکل‌گیری تراژدی پسرکشی»؛ *فصلنامه ادبیات عرفانی و اسطوره‌شناختی*، س ۱۴، ش ۵۰، ص ۱۰۹-۱۳۶.

رحیمی زنگنه، ابراهیم؛ (۱۳۹۸) *زندگی طلب، احسان؛ «تحلیل ساختاری سیرالعباد إلى المعاد براساس الگوی سفر نویسنده و وگلر»؛ پژوهشنامه نقد ادبی و بلاغت*، س ۸، ش ۱، ص ۱۹۹-۲۱۶.

زمردی، حمیرا؛ قاسمی‌نیا، سعید؛ حیات‌بخش، علی؛ (۱۳۹۲) «بررسی تطبیقی شخصیت، زندگی، احوال و اقوال ابراهیم ادهم و بودا»؛ *فصلنامه تخصصی مطالعات داستانی*، س ۱، ش ۳، ص ۲۳-۳۶.

سرکاراتی، بهمن؛ (۱۳۸۵) *سایه‌های شکار شده* (گزیده مقالات فارسی)؛ تهران: طهوری.

شلهارت، لورا؛ (۱۳۸۹) *راهنمای عملی فیلم‌نامه‌نویسی*؛ ترجمه پدram لعل‌بخش، تهران: افراز.

شوالیه، ژان؛ گریبان آلن؛ (۱۳۸۲) *فرهنگ نمادها*؛ ج ۳، ترجمه و تحقیق سودابه فضاییلی، چ دوم، تهران: جیحون.

_____؛ (۱۳۸۴) *فرهنگ نمادها*؛ ج ۱، ترجمه و تحقیق سودابه فضاییلی، تهران: جیحون.

_____؛ (۱۳۸۴) *فرهنگ نمادها*؛ ج ۲، ترجمه و تحقیق سودابه فضاییلی، چ دوم، تهران: جیحون.

_____ خوانشی اسطوره‌ای از داستان ابراهیم ادهم براساس الگوی اسطوره‌ای کریستوفر ووگلر

_____؛ (۱۳۸۵) *فرهنگ نمادها*؛ ج ۴، ترجمه و تحقیق سودابه فضایی، تهران: جیحون.
عطار نیشابوری، فریدالدین؛ (۱۳۹۱) *تذکره الاولیاء*؛ به تصحیح محمد استعلامی، چ بیست و سوم، تهران: زوار.

علیزاده، ناصر؛ آیدنلو، سجاد؛ (۱۳۸۵) «بازشناسی مضمون حماسی - اساطیری رویارویی پدر و پسر در روایتی از تذکره‌الاولیا»؛ *فصلنامه پژوهشهای ادبی*، ش ۱۲ و ۱۳، ص ۱۹۱-۲۰۸.
کشتکار، علی؛ نقاش زاده، مسعود؛ پورنوروز، منیژه؛ کروالیان، علی؛ (۱۳۹۴) «مطالعه مؤلفه‌های خلق قهرمان نوجوان در فیلمنامه براساس الگوی سفر قهرمان با در نظر گرفتن فرهنگ و هویت ایرانی»؛ *فصلنامه پژوهش‌های ارتباطی*، ش ۸۳، ص ۱۲۳-۱۴۷.

کمپبل، جوزف؛ (۱۳۷۷) *قدرت اسطوره*؛ ترجمه عباس مخبر، تهران: نشر مرکز.

_____؛ (۱۳۸۵) *قهرمان هزار چهره*؛ برگردان شادی خسروپناه، مشهد: گل آفتاب.

_____؛ *زندگی در سایه اساطیر*؛ ترجمه هادی شاهی، تهران: دوستان.

مهدوی دامغانی، احمد؛ (۱۳۸۶) *رساله درباره خضر*؛ تهران: کتاب مرجع.

میرزایی، حامد؛ صادقی فاروق؛ (۱۳۹۸) «تحلیل بازی ویدئویی ژانر نقش‌آفرینی ویچر بر اساس الگوی سفر قهرمان کریستوفر ووگلر»؛ *مجله پژوهشهای معاصر در علوم و تحقیقات*، ش ۱، ص ۶۹-۵۹.

ووگلر، کریستوفر؛ (۱۳۸۷) *سفر نویسنده*؛ ترجمه محمد گذرآبادی، تهران: مینوی خرد.

هاتفی مجومرد، غلامرضا؛ همتی، امیرحسین؛ رضاپوریان، اصغر؛ (۱۳۹۶) «یک حکایت و هشت روایت از توبه ابراهیم ادهم»؛ *فصلنامه ادبیات عرفانی و اسطوره‌شناختی*، س ۱۳، ش ۴۶، ص ۲۴۳-۲۷۸.

یاوری، حورا؛ (۱۳۸۷) *روان‌کاوی و ادبیات*؛ تهران: سخن.

یونگ، کارل گوستاو؛ (۱۳۸۷) *انسان و سمبول‌هایش*؛ ترجمه محمود سلطانی، تهران: جامی.

Freud, Sigmund (1963). Introductory lectures on psycho-analysis (translated by James Strachey), standard edition, XVI; London: The Hogarth press, pp.396-397 (Orig. 1916-1917).